

Emberközpontú Európa-politika, emberközpontú tudomány

Társadalomtudományt az uniós keretprogramokba!

A századvég európai társadalmának megismerése • Határozottabb uniós kultúrpolitika szüksége • Az Európai Unió jövőképe

Európában emberek is élnek Európában, az Európai Unióban emberek fognak élni – nem árt többször leírni konferencia-blokkjainkra ezt az egyszerű mondatot. Évek óta hajtogatjuk néhányan, akik a kultúra, a társadalompolitika napi munkásai vagyunk. Mondjuk politológus kollégáinknak: nemcsak a politikai intézmények, a törvényhozás, a végrehajtás, a biztonságpolitika, a diplomáciai szövetségek rendszere a fontos, hanem azok az emberek is, akik ezekben az intézményekben tevékenykednek. Akiknek – mint mikroközösségeket alakító idős és fiatal embereknek – a véleményét, indulatait, szociális törekvéseit ezekben az intézményekben megfogalmazzák. Mondjuk közgazdász kollégáinknak: nemcsak a bankrendszer, a befizetések, a pályázások rendszere a fontos, hanem a maguk életfenntartásáról gondoskodó, létszükségleti cikkeiket vásárló, sőt azokat megtermelő emberek is. Akiknek iskolázottsági szintjétől, egészségi-szellemi-fizikai kondíciójától is függ majd az unió termékeinek színvonala, az unió egészének versenyképessége.

Az euró bevezetése Elismerem Schauble úr igazát, az euró bevezetése 1999. január 1-jén az EU, sőt Európa történelmének egyik nagy előrelépése lesz. Összetartó erő. De nem csak, talán nem is elsősorban a gazdasági összetartó erőt látom az euró bevezetésében, hanem a *tömeglelki tényezőt* is: az embereket lelkileg fogja ráébreszteni az unióban való együttélés *kellemességére és hasznára*. Ezért is örülök, nyilván sokan vagyunk így, hogy előadásában Jacques Santer elnök úr sürgette: 1999-től foglalkozzunk többet az emberrel! Ez egybecseng azzal, amit néhányan évek óta hajtogatunk: ismerjük meg jobban az európai kontinensen élő embert, követeljük emberközpontúbb politikákat, emberközpontúbb Európa-terveket. A mi, ún. *Az Európa-szakértők dolga* szakértők dolga, hogy kérdéseket, javaslatokat fogalmazzunk meg az európai államelnökök, politikusok részére. Én erről az egyetlen téma-

1998. július 4. Hozzászólás Berlinben az Európa Fórum konferenciáján.

körről – „foglalkozunk az emberrel” – szeretnék három javaslatot előterjeszteni. Mind a három azt firtatja: mit jelent az emberközpontú politikai gondolkodás.

A SZÁZADVÉG EURÓPAI TÁRSADALMÁNAK MEGISMERÉSE

Három okom van e megismerést sürgetni. Egyrészt: a 20. század egymást követő ipari-technikai forradalmi: a villamosítás elterjedése, az atomenergia felszabadítása, a műanyag feltalálása és tömeges alkalmazása, a robbanómotorok forradalmasította közlekedés, majd az élettudományok hihetetlen fejlődése – gyógyszer, műtrágya, géntechnika –, napjainkban pedig az informatika, egy új társadalmat szültek a 20. század végére. Csodaműszereink, autóink, háztartási gépeink, számítógépeink bővületében élünk, de legfeljebb csak sejtjük, hogy mindez a csodálatos technikai fejlődés milyen változásokat idézett elő bennünk, emberekben. Az élethossz kitolódásáról, élelmezési, lakáskörülményekről még csak idézünk statisztikai adatokat, de kevesebbet tudunk arról: milyen tömeglelki, szokásrendi változások mentek végbe gondolkodásunkban, erkölcsünkben? Tanulmányozni kell a chipkorszak emberi társadalmát!

Másrészt: az unió új társadalmi mozgásokat hoz létre. A mozgásrádiusz kitágul. A kontinensen szabadon mozgó tőke üzemet nyit, bezár telephelyeket, és terméket változtat: mindez új munkavállalói tulajdonságokat igényel máris. Többször kell foglalkozást változtatnia az egyénnek. Az elmúlt 40 esztendőben az Egyesült Államokból ismertük e jelenséget, de ott az egynyelvűség és egytörvényűség következtében sokkal szabadabban mozog az egyén, mint a nemzetállami határoktól szabdalta Európában. Itt a társadalom alapvetően egy helyben marad, míg a termelés egységei mozognak. (Nem követheti a munkavállaló az üzemet, amelyik áttelepedett Európából Szingapúrba.) Új életcélok állnak a fiatalok előtt, új házassági, családi modellek alakulnak ki. Másféle iskolázottság, alap- és utóképzés szükséges, mint 30 évvel ezelőtt.

Harmadrészt azért fontos a társadalom tanulmányozása, mert az informatikai társadalom eszközállománya – a számítógép, a mobiltelefon, az újfajta televíziózás, az internet – beláthatatlan változásokat szül az érintkezéskultúrában. És a gondolkodáskultúrában. Az ember individualizálódik, de egyben megtelik közösség iránti új típusú vágygal. És nem is tudjuk, mi lesz a vége a legutóbbi technikai-ipari folyamatnak, s milyen társadalmi érintkezési rendszert alakít ez ki 20-30 éven belül.

Következtetésem: az Európai Uniónak társadalomkutató programokat kell indítania. Az unió tudományos keretprogramjait 1991 óta bírálom. A keretprogramok még mindig az unió hőskorában preferált témákat tartalmaznak: műszaki tudományok, fizika, kémia, természet-

*A technika
eredménye:
új társadalom*

*Az uniós
integráció
kihatása*

*Az informatika
következései*

A keretprogramok régimódiak kutatás. Ezek a keretprogramok még mindig az elmúlt száz év egyoldalú technikai optimizmusát tükrözik. Minden elismerésünk ezen tudományoké, nélkülük nem jutottunk volna ide, ahol most tartunk. De szükségesnek látom a társadalomkutatás fokozottabb támogatását! És nem is elsősorban a politikai intézmények, hanem a politizáló társadalom, a napi jogi viszonyok, a társadalmi-szociális mozgások, az idős–fiatal korosztályok új típusú problémáinak, a nő–férfi kapcsolatnak új típusú tanulmányozását. Ki kell bővíteni a keretprogramok témáit *társadalomkutatási programokkal*. Több társadalomkutató kell, de – tegyük hozzá – más típusú társadalomkutató. Elég volt a kvázifogalmakkal dolgozó, kulturálan halandzsázó, senki által nem érthetően író, beszélő, önmegvalósító társadalomkutatókból. Az úgynevezett *posztmodern*ekből. Ilyen is kell, ez hozzánk tartozik, de ezzel szemben elsősorban célratörően gondolkodni képes, pontosan fogalmazó, okos társadalomkutatókra van szükség.

HATÁROZOTTABB UNIÓS KULTÚRPOLITIKA SZÜKSÉGE

Nemzeti sokszínűség – szervezeti ekvivalencia Egyetértünk abban, hogy az unión belül a kultúrpolitika alapján maradjon nemzetállami szinten – egyelőre. Az anyanyelvi kultúra modernizálása, ápolása az európai sokszínűség megőrzésének is alapja. Talán mindnyájan egyetértünk abban, hogy az unió jövője a kulturális sokszínűség legyen. Mégis: a közös kulturális értékek nélkül nincs közös területigazgatási egység. *Európai identitás* nélkül nincs jól működő Európai Unió! Ezt 1992 óta hajtogatom, és nem azért, mert a nemzeti vagy regionális, lokális identitást gyengíteni szeretném. Nem lépünk eléggé előre az oktatási rend-

KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁS AZ EURÓPAIAK IDENTITÁSTUDATÁRÓL, 1995 (%)					
Ország	Európainak vallja magát	Európai és saját nemzetéhez tartozó	Saját nemzetéhez tartozó és európai	Csupán saját nemzetéhez tartozik	Nem tudja
Luxemburg	21	11	42	20	6
Olaszország	5	8	59	26	2
Franciaország	6	7	55	30	2
Belgium	8	8	45	36	3
Spanyolország	4	3	49	38	6
Németország	5	9	43	38	5
EU-átlag	5	6	46	40	3
Portugália	2	3	52	42	1
Hollandia	4	6	46	43	1
Írország	1	3	45	47	4
Ausztria	3	7	38	50	2
Görögország	1	2	44	53	0
Finnország	1	3	38	56	2
Dánia	2	3	38	56	1
Egyesült Királyság	6	4	31	57	2
Svédország	2	4	28	64	2

Forrás: The European Union: what's in it for me? Luxemburg, 1996. 7. old.

szer ekvivalenciájában. Nem tudunk kialakítani hatékony nyelvprogramokat. Nem tudjuk az oktatási anyagban eléggé tematizálni az Európa-ismereteket. Történész vagyok, ezért talán kollégáimnál is jobban érzem a szükségét: nincs európai identitás Európa-történet nélkül. Hol tartunk az Európa-ismeretek – földrajz, történelem, néprajz, zene, irodalom – terén? És ezek kutatásában? Az emberrel foglalkozni tehát azt is jelenti: határozottabb kultúrpolitikát folytatni. Nem elvenni az egyes nemzetektől a lokális képzés sajátosságának jogát, de, mondjuk, csak fele annyi pénzt fordítani kultúrára-tudományra, mint amennyit az agrártámogatásra költ jelenleg az Európai Unió.

*De: európai
identitás,
Európa-történet*

AZ EURÓPAI UNIÓ JÖVŐKÉPE

Az unió jövője nemcsak azt jelenti, hogy vég nélküli vitákat folytatunk a nemzetállami képviseletekről, az Európa Parlament jövőbeli összetételéről. Vagy arról, hogy a keleti kiterjesztés milyen új uniós politikai, netán gazdasági egyensúlytalanságot fog jelenteni. Azzal is többet kellene foglalkozni: a keleti kiterjesztés milyen munkaerő- és tőke-vándorlást, milyen interetnikus kapcsolatrendszeret alakít ki itt Nyugaton, és nálunk, Keleten. Milyen szociális mozgást idéz elő nálunk, Keleten? A nyugati nyitás hatására máris óriási szociális és kulturális szakadék keletkezik. Amely szakadék csökkentésére nincs eszközünk, de egyelőre elképzelésünk sem. (Mint ahogy Nyugaton is, az ide vándorló más kultúrájú, más vallású emberek óriási etnikai és részben szociális feszültségeket idéznek elő. Amelyeket nemzetállami szinten megoldani nem lehet.)

*Viták a
képviseleti
rendszerrel*

*Keleti nyitás –
munkaerő-
vándorlás*

Már most meg kéne kezdeni a vitákat értelmiségi munkabizottságokban az unió és Európa jövőjéről. Téma lehetne az Európai Unió viszonya az USA-hoz, a távol-keleti világhoz. (Itt mellettem Kisinger úr megjegyezte az előbb: az USA elaludt – utalva arra, hogy a gazdasági egységesülés után Európa milyen komoly vetélytársa lehet az USA-nak, amelyre odaát, az óceán másik oldalán, nem figyeltek föl. És mi, európaiak, nem aludtunk el, kérdezhetném én, ha Kínára tekintünk, vagy a kiszámíthatatlan muszlim társadalmakra?) – Milyen lesz Európa, az Európai Unió értelmiségi-szellemi potenciálja? Milyen a katonai potenciálja az uniónak? És milyen lesz a viszonyunk Oroszországhoz? Nem víziókat, hanem alternatívákat kell leírni! Kutatócsoportokat ösztönözni! (Most nem is beszélek arról, hogy az elmúlt években számtalanszor ismertük el: a jövőendő keleti tagállamok területén élő népekről egyszerűen nincs ismerete Nyugat-Európának.) Milyen lesz a huszonötök Európája? Egyáltalán, mi lesz a viszonyunk a keleti és a déli határaink másik oldalán élő népekhez?

*Értelmiségi
munka-
bizottságok*

Tisztelt Konferencia! Kedves Kollégák!

A társadalom folytonos változásai Nem hiszek az automatizmusokban! Pontosabban: nem hiszek abban, hogy a társadalomban, az emberi világban ugyanolyan mechanizmusok működnek, mint gépeinkben, autóinkban, komputereinkben. *A társadalmi mozgást figyelni kell*, tanulmányozni, és meg kell próbálni befolyásolni azt. Az embert károsító folyamatokat okos szociál- és egészségügyi politikával és kultúrpolitikával kézben kell tartani. Ezért kell Amszterdam után most több emberközpontú témát a kutatásban és a politikában (azaz a gyakorlati aktivitásban) napirendre tűzni.

Kézirat.